

HEBBEN BRUGSE ZOTTEN EN GENTSE STROPPEN IETS GEMEEN?

Koen Goeminne
Vigor Clius (www.vigorclius.be)

Samenvatting

Het is weinig of meestal zelfs niet geweten dat de populaire bijnamen Brugse Zotten en Gentse Stroppen minstens voor wat de legendevorming betreft, een gemeenschappelijke achtergrond hebben, historisch niet onbelangrijk. Het ontstaan van beide 'lapnamen' wordt gesitueerd tijdens de opstanden tegen de landsheren in de 15de en 16de eeuw. De Brugse Zot zou zijn oorsprong vinden in het conflict in 1482 van de stad Brugge met Maximiliaan van Oostenrijk, terwijl de Gentse Strop terug gaat op het ritueel van de onderwerping in 1540 aan diens kleinzoon Keizer Karel V na een gelijkaardige Gentse opstand. Voor wat het Brugse verhaal betreft moet hieraan toegevoegd worden dat er naast meerdere kleinere varianten die te maken hebben met de figuur van de machthebber (ook Filips de Goede en Karel V worden vernoemd), een tweede verklaring gezocht wordt bij de narren (zotten) die traditioneel processies en optochten afsloten. Die gewoonte bestond op tal van plaatsen, maar de Brugse narren die onder andere de Heilig Bloedprocessie afsloten, zouden fameus geweest zijn. Legendes en feiten worden gekaderd in de middeleeuwse maatschappij overgaand naar de vroegmoderne gecentraliseerde staat.

Inwoners van Brussel kregen als bijnaam 'kiekenfretters', die van Aalst zijn 'ajuinen' en een Antwerpenaar is een 'Sinjoor'. Maar waarom worden Gentenaren 'Stroppendragers' en Bruggelingen 'Brugse Zotten' genoemd en wat hebben die twee gemeenschappelijk?

Veel hedendaagse uitdrukkingen hebben een oorsprong in het verleden, zo ook onze stroppendrager en Brugse zot. Om ons een beeld te vormen van de herkomst van deze lapnamen moeten we terugkeren naar het Vlaanderen van de 15de - 16de eeuw en concreter naar de strijd tussen de vorst en de steden. Het was een overgangstijd tussen de typisch middeleeuwse maatschappij en de vroegmoderne gecentraliseerde staat. Deze vroegmoderne samenleving was net zoals tijdens de middeleeuwen een typische standen-

maatschappij, waarbij elk van de drie standen zijn eigen rechten en plichten had. De eerste stand waren de geestelijken (*oratores*). Zij vormden de schakel tussen de mensen en God en moesten ervoor bidden dat zoveel mogelijk zieltjes de hemel zouden bereiken. De adel vormde de tweede stand (*bellatores*). Zij moesten de samenleving militair beschermen. Vandaar de term 'ridder' (chevalier: strijder te paard). Een derde stand was de grootste groep, de werkers (*laboratores*). Deze groep bestond uit boeren, ambachtslieden en handelaars. Hun rol was werken voor de adel en de clerus, het verrichten van krijgsdiensten en het betalen van belastingen (1).

In deze standenmaatschappij was er een goede samenwerking tussen de vorst en de adel. De vorst kende de adel gunsten, mooie functies en land toe. In ruil kon de vorst rekenen op militaire ondersteuning in tijden van conflict en oorlog. Aan deze wederzijdse liefde zou echter een einde komen aan het einde van de 15de eeuw. De vorst streefde meer en meer naar centralisatie en de edelen vormden hierin een hinderpaal, aangezien deze zelf uit waren op machtsuitbreiding. Bovendien werd oorlogsvoering steeds meer een enorm dure zaak van belegeringen en tegenbelegeringen, waarbij de belangrijke rol van de adellijke ruitery werd vervangen ten voordele van de infanterie. De adel verloor dan ook zijn belangrijkste functie (2).

In deze turbulente overgang werd het ontstane politieke machtsvacuüm meer en meer ingevuld door de kapitaalkrachtige derde stand. In de steden hadden er zich immers reeds in de middeleeuwen stedelijke elites gevormd. Deze waren, in tegenstelling tot de boeren op het platteland die overwegend arm bleven, rijk geworden door handel en commercie. Een sprekend voorbeeld hiervan is het gouden Brugge van de 14de eeuw, als draaischijf van de internationale handel. Echter, deze machtsconcentratie in de grote steden stond in schril contrast met de ambitie van de vorst die alle macht naar zich toe wou trekken. De grote steden vormden dan ook een concurrerende macht, die de vorst maar al te graag naar zijn hand wou zetten.

Het is in deze machtsstrijd tussen de vorst en de steden dat we de oorsprong van onze Brugse Zot en Gentse Stroppendrager kunnen terugvinden. De twee opstanden die aan de basis lagen van deze lapnamen kunnen we zien als de laatste stuipstrekkingen in het streven naar stedelijke autonomie. Zo leidde het ongenoegen in Gent tegenover de fiscale politiek van Karel V tot een revolutie. Het resultaat was een forse dreiging tot militaire interventie door de keizer zelf in 1540. Nadat de Gentenaren zich onderworpen hadden, verplichtte hij de Gentse oproerkraaiers blootvoets door de stad te lopen met een strop rond hun nek. De naam 'stroppendrager' was geboren. Tot vandaag blijft de strop het symbool van weerstand van de fiere Gentenaars tegen tirannie.

Over de oorsprong van de bijnaam 'Brugse Zot' bestaat er minder zekerheid. Hij zou ontstaan zijn in het conflict tussen Maximiliaan van Oostenrijk en de

Bruggelingen in hun strijd om het behoud van de stedelijke autonomie. Een populaire versie van de legende hieromtrent vertelt het volgende verhaal: Nadat Maximiliaan van Oostenrijk meer dan vier maanden gevangen gehouden was in het *huys Craenenburg* op de Brugse markt, legde de vorst een verbod op om nog jaarmarkten en andere activiteiten in Brugge te organiseren. Aangezien dit een financiële aderlating was voor Brugge, bood de stad hem een groot feest aan en vroeg men hem bij deze gelegenheid de toelating om opnieuw een jaarmarkt te mogen houden. Tevens werd gevraagd om een nieuw 'zothuis' te mogen bouwen. Hierop zou Maximiliaan van Oostenrijk geantwoord hebben: 'Sluit alle poorten van Brugge en je hebt een zothuis' (3). De naam 'Brugse Zotten' was geboren. Het woord 'zotten' zou echter nooit de betekenis van krankzinnig gehad hebben. Het zou verwijzen naar het eigenzinnige karakter van de Bruggelingen en hun voorliefde voor humor en zottebollen (4). De krankzinnigen werden in die tijd 'dullen' genoemd. Zij 'mochten' bij feestelijkheden niet zelden 'optreden' samen met Brugse gelegheidsnarren en beroepsnarren verbonden aan het Bourgondische Prinsenhof. Het zo gezegde zothuis hoort bij de eeuwen later gevormde legende. Dat is 'invented tradition' ('uitgevonden': gefantaseerd verleden, voorgesteld als oude traditie) (5).

Uiteindelijk zou er eind 16de eeuw een nieuw evenwicht ontstaan tussen de vorst en de stedelijke burgerij. Hierbij legde de derde stand zich neer bij een door de vorst geleide gecentraliseerde staat. In de steden verloren de ambachten hun vertegenwoordiging en zeggenschap in de schepenenbanken. In ruil kreeg de rijke stedelijke bovenlaag prestigieuze functies in het stadsbestuur en het justitieel apparaat met als bekroning de mogelijkheid tot opname in de adelstand. De derde stand was nu zowel financieel als politiek de bevoorrechte partner van de landsheer (6).

Opvallend is wel dat beide spotnamen geuzennamen werden, met een zekere trots gedragen. En ... vooral ook dat beide namen gegeven werden aan een succesvol (overigens vrij recent 'uitgevonden') lokaal bier: De Brugse Zot van de brouwerij De Halve Maan in Brugge en de Gentse Strop gebrouwen in Mater, Oudenaarde.

Noten

- 1 DUBY, G. (1982), *The three orders. Feudal society imagined*, University of Chicago Press, 1982, p. 102-103.
- 2 VERMEIR, R. (2008), *Een inleiding tot de geschiedenis van de Vroegmoderne Tijd*, Wommelgem, Uitgeverij Van In, p. 18.
- 3 BLONTRUCK, N. (2012), *De mooiste legenden uit Brugge*, Damme, Zorro Uitgeverij, p. 75.
- 4 DE RAADT, J. Th. ((1904), *Les Sobriquets des communes Belges*, Brussel, C. Baune, p. 17, 302, 467; BALLEGEER, J. (1984), *100 Brugse legenden, sprookjes, sagen, anekdoten, spook- en heksenverhalen*. De Windroos, Beernem, p. 21 -22; BERTEN, J, MARTENS, H. (2008), *Eigenzinnig Brugge*, Tielt, Lannoo, 2008, letter Z (geen paginering); VAN HOUTRYVE, M. (2009), *Brugge als mythe*, Scriptie Ugent.
- 5 HOBBSBAWM, E., RANGER, T., ed. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- 6 VERMEIR, R. (2008), p.21.



Beeld van de Gentse stroppendrager op Bachtenwalle, een creatie van André Vermeersch en gerealiseerd door Chris Demangel.